

XX. Reál- és Humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia

(ETDK)

Kolozsvár, 2017. május 18-21.

* * *

*

**A csíkszentimrei felekezeti iskola kálváriája a két
világháború között.**

Szerző: Balló Laura

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Római Katolikus Teológia Kar, Pasztorális Tanácsadás,
Mesteri I. év.

Témavezetők:

dr. Holló László egyetemi docens, BBTE, Római Katolikus Teológia Kar, Kolozsvár.

András Éva, történelemtanár, „Arany János” Általános Iskola, Csíkszentimre.

Tartalom

Tartalom.....	2
Bevezető.....	3
1 Történeti áttekintés	5
1.1 Csíkszentimre - falu és egyházközség	5
1.2 A csíkszentimrei iskoláról	6
1.3 Demográfiai és jogi helyzetkép revideálása	8
2 A román állam és a csíkszentimrei egyházközség közötti peres eljárás kimenetele az 1930-as években	11
3 Összefoglaló	17
4 Irodalomjegyzék.....	19
5 Függelék.....	21

Bevezető

A vallásos nevelésnek mindig is elsődleges szerepe volt az egyházi iskolákban, ezt viselte a szívéen-századokon keresztül a katolikus egyház, melyet jól bizonyít a csíkszentimrei Domus Históriában is lejegyzett szövegrész: „Az iskolák falaira kitűzött kereszt által szimbolizált hit örök és változhatatlan isteni igazságainak fényénél törekedtek nemcsak oktatni, de nevelni is az ifjúságot. A különböző tárgyak tanításánál nemcsak ismereteket közöltek, hanem egyúttal a gyermek szívét és lelkét Istenhez a mindenség alkotójához törekedtek emelni, abban a meggyőződésben, hogy az igazi tudomány Istenhez vezet, hogy az Úr félelme a bölcsesség kezdete.”¹

A 19. század második felében a magyar állam iskolapolitikájában változások történtek. Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1897. november 25-ei közgyűlésének jegyzőkönyve a XXXV. pontban a katolikus iskolák számának apadásáról számol be, amikor megjegyzi, hogy „két év alatt 34 fiúiskolával lett kevesebb, leányiskola 12-vel lett kevesebb”². A csökkenést a felekezeti iskolák államosítása idézte elő. Az történt ugyanis, hogy korra jellemző liberális oktatáspolitikai szellemében a Pénzügyminisztérium a királyi kincstár patronátusa alatt álló római katolikus felekezeti népiskolákat a Püspöki Hatóság meghallgatása nélkül rendre a Közoktatási Minisztériumnak adta állami kezelésbe.³ A közgyűlésben a püspök kérte a Státus igazgatótanácsát, hogy mint a katolikus autonómia öre, a Státus nevében lépjen fel a minisztérium ilyen formában megmutatkozó túlkapásai ellen. Ez a későbbiekben meg is történt.

Az impériumváltást követően a román hatalmi elit a felekezeti oktatást ellenérzéssel kezelte és a nemzeti kisebbségek anyanyelvi iskoláit támogatási ígéreteivel próbálta az államosítás irányába csábítani, illetve felszámolásra ítélte. Dolgozatomban szemügyre veszem a két világháború közötti román oktatáspolitikai hatását, amely jelentős kihívás elé állította a lekipászorokat és az egyházközségeket és amely több felekezeti népiskola között a csíkszentimrei iskola államosítását is előidézte.

---

¹ *Csíkszentimrei Domus História* (a továbbiakban Domus Historia), Csíkszentimrei Római Katolikus Plébánia Levéltára. 65.

² *Az erdélyi római katolikus status 1897. november 25. napján Kolozsvárt tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve*. Kolozsvárt 1898, XXXV.

³ Vö. HOLLÓ László: *A világiak által „vezetett” egyházmegye. Az Erdélyi Római Katolikus Státus társadalmi jelentősége*, I. kötet. Kolozsvár 2009, 175–176.

A munkámban kitérek az egyházközség személyzetének a mozgására is. Akkoriban a társadalmi, egyházi körülmények jelentősen különböztek a jelenlegiektől. Az egyházközségben a plébános után a legfontosabb egyházi hivatalt a kántor töltötte be. Az egyházmegyénkben 1948-ig olyan kántorokkal találkozunk, akik az iskolákban lévő tanítói teendőket is ellátták. Az ilyen kántortanítók számára igen nagy kihívást jelentett abban az időben a tanítói státus, hiszen több viszontagságon mentek át az iskola államosítása alatt. Többek között ez azt jelentette számukra, hogy román nyelvű vizsgákkal nehezítették az életüket, melynek sikertelensége az állásuk elvesztésébe is kerülhetett.

A témaválasztásomat az magyarázza, hogy diákként az iskolánkban András Éva történelmet oktató kedves tanárnőnk által szervezett helytörténeti vetélkedők, melyeken részt vehettem, felkeltették érdeklődésemet a szülőfalum, Csíkszentimre történetének kutatása iránt. Így számomra nagyon fontos értékévé vált a kutatás, sok hasznos és szükséges ismeretet szereztem általa. Úgy vélem különösen is kell ismernünk szülőfalunk és egyházközségünk elválaszthatatlanul összefonódó történetét, hiszen ez is erősíti lelkünkben az élő hitet és az igazi hazaszeretetet. Ezért is választottam témaként a falu egy kiemelkedő értékének, az iskola két világháború közötti történetének bemutatását.

Ebben a munkában főként az a célom, hogy magyarázatot kapjak a felekezeti iskola elvétele kapcsán az államosítás folyamata során hozott döntésekre, megismerjem a kor szellemét, illetve az állam és egyház törekvéseit szeretném jobban átlátni, megérteni. Mivel a Domus História bejegyzései hiányosak, ez nagyban nehezíti az egyházközség történéseinek a megértését, ezért igyekeztem több forrást felkutatni, hogy alapos beszámolót tudjak készíteni egykori iskolámról.

Dolgozatomat a fellelhető (többnyire) elsődleges írott forrásanyagok felhasználásával készítettem el, arra törekedve, hogy átfogó és hiteles korrajzot nyújtsak. A korabeli csíkszentimrei felekezeti iskola helyzetének és az államosítás folyamatának rekonstruálásában a csíkszentimrei Domus Históriaból kiindulva, az Erdélyi Római Katolikus Státus levéltárában fellelhető források, valamint az 1888. december 13-án Csíkszeredában alapított és 1899 és 1944 között megjelentetett Csíki Lapokban található vonatkozó híradások voltak segítségemre. Mindezek mellett orális forrásként megszólaltatom a kor tanújaként a falu nagy öregjei közül Lukács Gergely bácsit, aki sajnos ugyan már eltávozott az élők sorából, de előbb még mesélt a saját iskolás élményeiről.

1 Történeti áttekintés

1.1 Csíkszentimre - falu és egyházközség

Csíkszentimre a Csíki medence alsíki zónájában, a Déli-Hargita lábánál Csíkszeredától 11 km-re délre, délkeletre helyezkedik el.⁴ Nevét Szent István első magyar királyunk fiáról, Imréről kapta. Ez a névadás az 1100-as évek végétől az 1300-as évek végéig volt gyakorlatban.⁵

Bár a település nem szerepel az 1333–35-ös pápai tizedjegyzékben, azonban a területén fellelhető történelmi értékeink már a 14–15. századi létéről illetve egyházi életéről tanúskodnak. A településen kívül, attól délnyugatra a mezőben áll a Margit kápolna. Falfestményeinek eredetét a szakemberek a 14. századra datálják. A település plébánia templomában található egy 15. század végéről származó szárnyas oltár két mozgó szárnya, illetve két táblája összesen tíz festett táblaképpel.⁶

Az első írásos említés a településsel kapcsolatosan a 16. századból maradt fenn, ekkor egy falubeli jelenik meg egy okiratban, amelyet szó szerint idézek: „Nagymihályi Ödönfi László görgényi várnagy és székelyek ispánja megparancsolja Csíkszék tisztségének, hogy Szent-simoni Endes Balázs ellen, ki Szent-Imrei Márton Gergely fiának megsebzéséért és félholtra veréséért nagyobb hatalmaskodásban és a megsebzett élő vérdíjában marasztaltatott el, ezen ítéletet hajtsák végre s Márton Gergelynek tétessenek eleget. / Kelt Kereszténfalván 1552. ápr. 2-dikán.⁷

Mint falu csak az 1567-es 25 dénáros adóösszeírásban szerepel először. Itt még külön szerepel Bedechij – a mai Bedecsnek nevezett tízes, ahol a csíkszentimrei felekezeti, majd azt követően az állami iskola található, illetve Zent Emreh (Szentimre), az Olt nyugati oldalán.⁸

---

⁴ Vö. ANDRÁS Éva: *Csíkszentimre természeti viszonyai*. In: *Csíkszentimre öröksége*, (szerk. Daczó Katalin), Csíkszentimre 2011, 7–12, itt 8–9.

⁵ Vö. ANDRÁS Éva, *Csíkszentimre története*. In: *Csíkszentimre öröksége*, 24–122, itt 28.

⁶ Uo., 27–28.

⁷ Uo., 27.

⁸ Uo., 27–28.

Lakosságát tekintve, a 2016-os lakossági nyilvántartás adatai szerint jegyzett 2173 lélekkel a közepes községek közé tartozik.⁹ Vallási hovatartozás szempontjából a falu többsége, a lakosság 96,5 katolikus.¹⁰ Csíkszentimre hitéletével kapcsolatosan elmondhatjuk, hogy a keresztény közösségi szellem tartja össze, hiszen a többség buzgó katolikus, mind a fiatalok, mint az idősebbek. Az imádkozás a vallásos emberek életében, mint lelki szükséglet jelenik meg. Így van ez a falubeliek életében is, vasárnap sokan vesznek részt a szentmiséken. A hagyománytisztelő családokban ma is természetes a reggeli, és az esti imamondás. A sajátos falubeli szokásokkal összekapcsolva ülik meg a vallásos ünnepeiket.

1.2 A csíkszentimrei iskoláról.

A csíkszentimrei iskola létét már az 1647-es, 1652-es, 1665-ös illetve az 1666-os írások jelzik, azonban hogy milyen körülmények között indult az oktatás és hogy milyen épület állt az oktatás rendelkezésére arról nem tudunk. Kájoni Jánosnak 1676-ban a Csíksomlyói ferences nyomda első termékeként kinyomtatott *Cantionale Catholicum* című könyvében olvasható, hogy az iskolákat a templomok mellé építették és az diákokat nemcsak a tudományokba, hanem az egyházi éneklésben is tanították. Tehát, legfontosabb feladatuk az olvasás, írás, imádságok, és az éneklés megtanulása volt. Az iskolamesterek férfiak voltak, ugyanis az 1560-as nagyszombati zsinat határozatban írta elő, hogy a tanítók legyenek jól képzett, tanult, erkölcsös, a hitben szilárd meggyőződésű férfiak. A szentimrei iskolamesterek esetenként latinul is tudó, középiskolai végzettséggel bíró, hívő, tanult emberek voltak.¹¹

Az 1717-es egyházi vizitáció a szentimrei iskolát megfelelő állapotban találta, az iskolában ekkor 35 tanuló volt. 1721-ben már azt írja a vizitátor, hogy az iskola szokásos módon füstös, a diákok száma 14. 1735-ben az elvárások szerintinek találták az iskolaházat, amely egyben az iskolamester lakása is volt.¹²

---

⁹ Vö. Institutul Național de Statistică: *Populația României pe localități (după domiciliu) la 1 iulie 2016*. România 2016, 94. In: http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/populatia_romaniei_dupa_domiciliu_la_1_iul_2016_0.pdf

¹⁰ Recensământul populației și al locuințelor 2011: Populația stabilă după religie pe județ, municipii, orașe și comune. In: <http://www.rpl2011.djsct.ro/inceput.php?cod=8&codj=19>. Letöltve 2017.04.21.

¹¹ Vö. Szócs János: *Lapok a csíkszentimrei oktatás történetéből. Rövid iskolatörténet*. In: *Csíkszentimre öröksége*, 123–128, itt 124–125.

¹² Uo.

Örökös nehézséget jelentett az egyházi alkalmazottak eltartásának kérdése. Az 1804-ben kiadott Mitrovszky törvény értelmében a hitvallásos tanítók jövedelmét a kanonika porció (kis terjedelmű birtok és különféle alapítványok) és a stóla (egyházi ténykedések utáni tiszteletdíj) alkották. Ennek értelmében a tanítók eltartására minden családfő, akinek legalább 12 kalangya gabonája termett, köteles volt 3 kalangya őszi és 3 kalangya tavaszkepet adni, 6–12 kalangyás gazda pedig fél-kepevel tartozott.¹³

A Historia Domus tanúsága szerint 1869. év végén alakul meg Csíkszentimrén az egyházközségi tanács iskolaszéke.¹⁴ Ugyancsak a Domus Históriából tudjuk, hogy 1876 tavaszán alakul meg a csíkszentimrei könyvtár, amely ekkor 26-darab Györffy Iván féle olvasókönyv található.¹⁵ Ezt követően 1884 májusában kezdték el építeni, a csíkszentimrei római katolikus iskola épületét, Veres Sándor plébános irányításával. A teljes felszereléssel együtt 9000. forintba került. Lönhárt Ferenc, erdélyi püspök úr ő Excellenciája 1.000 forinttal járult hozzá. Az iskola felszentelését Veress Sándor helybeli plébános végezte, a környék lekipásztoraik segédletével.¹⁶

A szentimrei iskolamesterek nagy tudású, bölcs kántortanítók voltak, akiket az idők folyamán folyamatosan tovább képeztek. Így pl. 1870. augusztus-szeptemberében a kántortanító és altanító képzésen vettek részt, melyet az akkori plébános feljegyzett a Domus Históriában.¹⁷

Megemlítendő, hogy rendszeresen tartottak a tanárok „*Tanító járásköröket*”. A gyűléseket meghirdették Csíkmegye vagy a vármegye leghosszabb életű lapjában, a Csíki Lapokban, amelyben teljes körű programot közöltek az olvasókkal. A cikkek a megye egyházi és oktatási életét mutatták be és a tanítók kölcsönös tapasztalatcseréjének szolgálatában álltak. Ilyen volt például a csíkszentimrei tanítói gyűlés is, melyet a meghirdetés szerint a következő programmal szerveztek, ízelítő a tanítói gyűlésről: „Tanítói gyűlés. A kászon-alsíki róm. kath. tanítói járáskör évi őszi ülését f. évi november hó 15-én de. 9 órától kezdődőleg Csíkszentimrén, az elemi iskola helyiségében fogja megtartani, melyre a kör tagjait és a nevelésügy barátait ezennel tisztelettel meghívom. A gyűlés tárgysorozata: 1. 9 órakor „Veni Sancte” és szentmise hallgatás a helybeli templomban. 2. Fél 10 órakor rendes tanítást tartanak: Szőke József és Kászoni János

---

¹³ Vö. MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*. Csíkszereda 2014, 12.

¹⁴ *Domus História*, 15.

¹⁵ Uo., 22. Vö. GYÖRFFY Iván: *Népiskolai olvasó- és tankönyv a magyar kath. elemi és népiskolák harmadik és negyedik osztálya számára*. Pesten: Heckenast 1871.

¹⁶ Uo., 27.

¹⁷ Uo., 16.

ottani tanítók az órateremben ezen időre előjegyzett oszt. és tantárgyból. 3. Elnöki megnyitó. 4. A tavaszi gyűlés jegyzőkönyvének felolvasása és hitelesítése. 5. Szaval Ambrus Szilveszter tanító. 6. Szabadon választott tételről értekezést tart Hajnó Pál tanító. 7. A tanítások zártkörű méltatása. 8. Elnöki jelentések. 9. Indítványok. 10. A hátralékban lévő tagsági díjak befizetése. Csatószeg, 1906. Október 29. Tódor István, jkőri elnök.”¹⁸

Napjainkban az iskolánk Arany János nevét viseli. Az épület falán egy márványtábla emlékeztet a helyi oktatás 369 éves múltjára.¹⁹ Az iskola az első világháború idején nagyon megrongálódott. Élelmiszer raktárnak és hadi konyhának foglalta le a katonaság. Teljesen használhatatlanná vált. 1935. július elsején cserélt gazdát az iskola – az egyház, hosszas nyomás hatására átadta a községnek.²⁰

1.3 Demográfiai és jogi helyzetkép revideálása

Erdély egy olyan terület, amely évszázadokon keresztül Magyarországhoz tartozott. A történelem folyamán volt a magyar királynak alárendelt vajdaság, majd önálló fejedelemség, később a Habsburg-birodalom, majd az 1867-es kiegyezés után az Osztrák-Magyar Monarchia részét képezte. Az első világháborút lezáró békeszerződéstől, egy rövid megszakítást leszámítva („kicsi magyar világ”) Románia része lett. A két világháború között, a romániai kisebbség jogi helyzetét az 1920-as (1921-ben ratifikált) trianoni békediktátum alapozta meg. Elvileg ez a szerződés biztosította a nem román lakosság számára, az általános jogegyenlőséget, szabad nyelvhasználatot, a nemzetiségi oktatást stb. Ez azonban írott malaszt maradt, mert a román vezetés nem tartotta be. Az 1923. évi 282. számú és az 1938. évi 48. számú román alkotmány az országot román nemzetállammá nyilvánította, ami azt jelentette, hogy nem ismerte el a kisebbségek speciális kollektív jogait.²¹

Az 1921-es földreform a magyarság gazdasági téren való elszegényedését idézte elő. A román állam a magyar egyházak birtokállományának 84 %-át vette el, ami rányomta bélyegét a történelmi egyházak működésére is, hiszen birtokaik biztosították a felekezeti oktatás fenntarthatóságát. Miután a román állam az 1920-as évek után az iskolák egy részét

¹⁸ TÓDOR István: *Tanítói gyűlés*. In: *Csiki Lapok*, XVIII évf. 48. sz., (1906. november 28), 2.

¹⁹ Vö. SEPSISZÉKI Nagy Balázs: *Székelyföld falvai a huszadik század végén*. Nap Kiadó, 2000, 59.

²⁰ *Domus História*, 69.

²¹ Vö. PORTIK Erzsébet-Edit: *Erdélyi magyar kisebbségi sorskérdések a két világháború között*. In: *Iskolakultúra*. 2012/9, 60–66, itt 60.

államosította és a felekezeti oktatást nem támogatta, nagy szükség lett volna az egyházi birtokokra, a megmaradt egyházi iskolák fenntartása érdekében.²²

Tovább rontotta a kisebbségi felekezeti iskolák helyzetét az 1933-ban hatalomra kerülő Nemzeti Liberális Párt nemzetnevelési minisztere, a sovinszta Constantin I. Angelescu által kiadott ún. Angelescu-törvény, mely elsősorban a felekezeti iskolák megszüntetését tűzte ki céljául. Ennek következtében a magyar gyerekek többsége román iskolába kényszerült, és az állami iskolákba más vidékekről származó román anyanyelvű tanítókat telepítettek. A felekezeti tanítókat képességvizsgára és román nyelvvizsgára kötelezték, akik sikertelen vizsga esetén azonnali eltiltásban részesültek.²³ Csíkszentimréről két római katolikus kántortanító sorsát pecsételte meg a román nyelvvizsga. Finta Árpád részt vett a keresztúri négy hetes tanfolyamon, azonban vizsgája nem sikerült. A sikertelenséget a vizsgáztató bizottság szándéka magyarázza, ugyanis a 70 %-os buktatással a bizottság célja a kisebbségi iskolák helyzetének ellehetetlenítése volt. Szőke József nem jelent meg a vizsgán, így hosszas tanítói pályafutás után kénytelen volt feladni hivatását.²⁴

Még inkább nehezítette a helyzetet Anghelescu közoktatásügyi miniszter azon rendelete, amely szerint „minden tanuló abban az iskolában köteles végezni, ahova egyszer beiratkozott. Ha tehát felekezetibe kezdett, akkor végig felekezeti iskolába járhat, ha pedig államiban, úgy államiban kell tovább járnia. A dolog egészen rendjén volna így, de megtörténhet az, hogy valakit egyszer írnak be az állami iskolába és akkor semmi sem menti meg a további ottmaradástól”.²⁵

Az 1925-ös magánoktatási törvény a felekezeti iskolákat a magániskolák közé sorolta és a középiskolát végzettekől az érettségi vizsgának a román nyelven való letételét követelte meg, ami a bakkalaureátusi vizsga sikertelenségét eredményezte.²⁶

Az Anghelescu-féle intézkedések lavinaszerűen indították el a hitvallásos iskolák bezárását, a tanítók és tanárok menesztését. A magyar felekezeti- és általában a magyar kisebbségi oktatást minden lehetséges eszközzel igyekeztek hátrányos helyzetbe hozni: a magyar hitvallásos iskolák nem kaphattak államsegélyt, míg a román, szász, sváb és muzulmán iskolák kezdettől fogva kaptak; a hitvallásos iskolák tanszemélyzete nem volt jogosult féljegyes vasúti utazási kedvezményre; a magyar hitvallásos iskolákban a tanulók

---

²² Uo., 61.

²³ Vö. FÜZI Enikő: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus kézdivásárhelyi főgimnáziumának története Szőcs Mihály igazgatósága alatt (1933–1948)*. In: HOLLÓ László (szerk.): *Katolikus Autonómia. Fejezetek az Erdélyi Római Katolikus Státus történetéből*, Csíkszereda 2007, 171–183, itt 175.

²⁴ *Domus História* 77.

²⁵ Új iskolarendelet. In: Csíki Lapok, 1935. 6.XLVII. évf. 30. sz. (1935. július 28.), 4.

²⁶ Vö. PORTIK Erzsébet-Edit: *Erdélyi magyar kisebbségi sorskérdések a két világháború között*. In: *Iskolakultúra* 2012/9, 60–66, itt 60.

nem vehették fel a magyar nyelvet az abszoláló vizsga tantárgyai közé; a magyar felekezeti tanítók és tanárok nyugdíjigényét az állam nem ismerte el; a magyar tanítók és tanárok állásuk megtartása érdekében vizsgát kellett hogy tegyenek román nyelv és irodalomból, illetve román nyelven Románia alkotmánytanából, történelméből és földrajzából, míg a szász tanítóktól és tanároktól hasonló vizsgát nem követeltek;

Ugyanakkor a miniszter előírta az egykori magyar állami iskolák ifjúsági és tanári könyvtárai magyar vonatkozású könyvállományának megsemmisítését, míg az érdekesebb darabokat kötelező módon a Román Tudományos Akadémia részére be kell szolgáltatni. A magyar hitvallásos iskolák értesítőit először román nyelven kellett kinyomtatni, csak utána volt lehetséges az iskola nyelvén is megjelentetni. Az értesítők szövege előzetes hatósági cenzúrának kellett alávetni.²⁷

1924-ben a „romániai népkisebbségek kultúr-elnyomására felfedezett abszoláló” vizsga már az első esetben megfelelt hivatásának, mert csak egy-egy növendéknek sikerült azt letennie, illetve csak egy-egy növendéket bocsájtottak át a vizsgán. Csíkszentimréről 11 diák jelentkezett a vizsgára, közülük azonban csak egy vizsgázott sikeresen.²⁸

---

²⁷ Vö. MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20 században*, 53.

²⁸ *Domus História*, 63.

2 A román állam és a csíkszentimrei egyházközség közötti peres eljárás kimenetele az 1930-as években

A 19. században a fejlettebb iskoláztatás végett új iskolaépületeket építettek a községek. A Székelyföldön, a politikai közösség volt az egyház patrónusa, a községek lakossága tiszta katolikus vagy többségében katolikus lévén, nem volt kérdéses, hogy az egyház telkén épül-e az iskola. Így történt meg, hogy az egyház által épített iskolák nem kerültek át minden esetben az egyház telekkönyvébe, bele értve a csíkszentimrei felekezeti iskolát is. Az impérium váltásig mindenki elismerte, hogy az iskola az egyház tulajdonát képezi. Ezt a helyzetet kihasználva az új hatóságok a telekkönyvi tulajdon alapján foglalták le az ilyen iskolákat.²⁹

A püspök a miniszterhez fordult az ügy kivizsgálása végett, ahol megállapították, hogy az iskolák sohasem voltak másé, hiszen az egyház építette és az egyház tartotta fenn a mai napig.³⁰ Ugyanakkor a konkordátum IX. szakaszában „az Állam a törvényes hierarchikus hatóságaitól képviselt Katolikus Egyháznak elismeri jogi személyiségét, az állam közjogának megfelelően. Következésképpen a plébániák, főesperességek, kolostorok, káptalanok, prépostságok, apátságok, püspökségek, érsekségek és a többi kánonilag és törvényesen megalakult szervezetek jogi személyek, s bármely természetű javaik teljes tulajdonjogát garantálja az Állam, a Királyság Alkotmányának megfelelően, a törvényes hierarchikus hatóságai által képviselt katolikus Egyház számára.”³¹ Ennek ellenére a községekben ellenségeskedést keltő hadjárat indult az iskolaépületek állami tulajdonba való vétele érdekében.

Voltak olyan falvak, amelyekben a hívek egységes ellenállása miatt nem tudták az iskolát elfoglalni. Ezekben a falvakban bírói úton próbálkoztak, és a hatósági befolyás alatt álló bíróságok a telekkönyvi adatokra hivatkozva kimondták az iskola épületére az állami, vagy községi tulajdonjogot és így a hitvallásos iskolaépület nélkül maradt. A másik útja az iskolák elvételének a büntetések általi megfélemlítések, az iskolák fenntartásával járó nehézségek támasztása volt. Különösen ott, ahol a felekezeti iskola fenntartása mellett a

---

²⁹ Vö. LÉSTYÁN Ferenc: *A hitvallásos iskolák küzdelme a két világháború között 1920–1940*. Kolozsvár 2000, 31.

³⁰ Uo., 32.

³¹ Monitorul Oficial 126/1929. június 12, 4479–4486. Magyar fordításban kiadva in: *I. Kultusztörvény. II. Konkordátum és Római egyezmény. III. Egyházmegyei Tanács ügyviteli szabályzata*, (a továbbiakban KKE/I; II; III). Cluj 1937, II/3–14.

nép terhére új állami iskolát kellett építeni, hogy a nép ezektől meneküljön, feladták a küzdelmet s bizonyos feltételekkel átadták az iskolát az államnak.³²

Csíkszentimrén eleinte nem volt egységes az ellenállás, mivel 1932. október 11-én Sándor Imre Katolikus Népszövetségi igazgatónak a Majláth püspökhöz intézett leveléből megtudjuk, hogy Csíkszentimre községében feltehetően voltak olyan hívek illetve tanárok, akik az államosítás fele kacsingatnak, név szerint Szőke József csíkszentimrei igazgatót nevezi meg levelében. Viszont ez nagyrészt azzal is magyarázható, hogy az állam nagyobb fizetési járulékkal próbálta csábítani a tanítókat, akikről megjegyzendő, hogy az anyagi helyzete a felekezeti iskolákban ekkorra föltötte elszomorító volt. Így a létfenntartás ösztöne némelyeket arra az elszomorító elhatározásra juttatott, hogy az egyházközségek ellen fordultak. Ezen túlmenően adott esetben az elmaradt illetményükért emberileg érthető módon perbe hívták az egyházközségeket. Az ilyen esetek – figyelmeztetett az igazgató –, ha követőkre találnak az egyházközségekre nézve megsemmisítő hatással lehetnek.³³

Sándor Imre Katolikus népszövetségi igazgató ezért felkérte a püspök urat, hogy utazzon ki a községbe, és a tanítókkal, valamint a hívekkel igyekezzen megértetni a felekezeti iskola fenntartásának előnyeit. Ez a kérés meg is valósult, ugyanis Sándor Imre további levelében lejegyzí, hogy a püspök személyesen tett eleget a kérésnek és a szép számmal megjelent közösségnek a figyelmét nyomatékosan felhívta a katolikus iskolával szemben fennálló kötelezettségekre.³⁴

1933. április 7-én a csíkszentimrei plébánián egyháztanácsgyűlést tartottak, ahol előterjesztették, hogy a községi tanács 1928. október 28-án tartott gyűlésében a „primpretor”³⁵ felhívására – miszerint az 520. szám alatt bejegyzett községi ingatlanon lévő épületet telekkönyvileg jegyeztesse be – azt a határozatot hozta, hogy az iskolaépületet a telekkönyvi hivatalban a községre bejegyezteti, de két osztályteremre és tanítói lakásra a haszonélvezeti jogot a római katolikus egyházra szintén telekkönyvileg bejegyezteti. A községi határozatot a vármegyei tanács választmánya négy év múlva, azaz

---

³² Vö. LÉSTYÁN Ferenc: *A hitvallásos iskolák küzdelme a két világháború között 1920–1940*, 32.

³³ Erdélyi Római Katolikus Levéltára (a továbbiakban ERKSL), IV/4-b, 405. doboz, 2544/1932: *A csíkszentimrei iskola ügye s a tanítók fizetési hátraléka*.

³⁴ ERKSL, IV/4-b, 405. d., 2414/1932: *Sándor Imre népszövetségi igazgató jelentése a csíkszentimrei elemi iskola s általában az iskolák támogatása érdekében tett lépésről*.

³⁵ A korabeli román közigazgatásban a központi hatalom teljhatalmú képviselője adminisztratív és rendfenntartási ügyekben.

1932. november 4-én tárgyalta, és az ügyet nem hagyta jóvá, sőt utasította a községet, hogy az iskola épületet az egyháztól vegye birtokába.³⁶

Kovács Balázs plébános levelében találunk újabb hivatkozást az ügygel kapcsolatosan. Szerinte a Referens fiktív dolgot terjesztett a delegáció elé, míg a jegyzőkönyvben a csíkszentimrei római katolikus ősi iskolahelyiség elvételét foglalja határozatba, melyet a gyűlésen a delegáció tagjai felolvasás nélkül hitelesítettek. Ennek következtében dr. Ábrahám József ügyvéd a püspöki főhatóság meghatalmazásával fellebbezést nyújtott be, azonban a fellebbezést a *Comitetul Local* elutasította.³⁷

Sőt mi több a „*Comitetul Local de Revizuire din Cluj*”, 1933. február 9-én hozott 266. számú végzésére egyhangú határozattal követelte, hogy a Római Katolikus Egyház a csíkszentimrei iskola épületét 1933. szeptember 1-ig köteles a politikai községnek átengedni, onnan kiköltözködni, mivel az nem az egyházközség telekkönyvi tulajdonát képezi.³⁸

E határozat ellen többek aláírásával a vármegyei tanácshoz fellebbezés nyújtottak be, azon indoklással, hogy a *Comitetul Local* határozata végrehajtási utasítást nem tartalmaz, így az egyházközség a szeptember 1-re kívánt átadást megtagadta.³⁹

Ezzel párhuzamosan dr. Ábrahám József, csíkszeredai ügyvéd, illetve dr. Gyárfás Elemér szenátor az iskola megmaradása érdekében a *Contenciosul Administrativ* törvény alapján a semmitőszékhez semmisségi panasszal fordultak.⁴⁰

1933. március. 28-án hozott határozat ellen a vármegyei tanácshoz benyújtott fellebbezést a prefectura elutasította, így a semmitőszékhez benyújtott panaszal kapcsolatban sem vártak megnyugtató eredményt. Kovács Balázs helybeli plébános az ügyvédekkel tartott közös tanácskozás alapján – tekintettel a szeptember 1-i törvény követelményeire, hogy a felekezeti iskola megtarthassa a nyilvánosági jogát és működési engedélyét, más megoldás után nézett. Az egyházközség birtokában lévő (34 méter hosszú és 14 méter széles) Székely-féle hatalmas kuria épületet akarta az Erdélyi Római Katolikus Egyházmegyei Tanács engedélyével a törvénynek megfelelően átalakítani, így egy részét át is alakították.⁴¹

---

³⁶ ERKSL, IV/4-b, 405. d., 875/1933: *Püspök úr megküldi a csíkszentimrei iskola épületére vonatkozó iratokat.*

³⁷ Uo.

³⁸ *Domus História*, 78.

³⁹ ERKSL, IV/4-b, 405. d., 875/1933: *Püspök úr megküldi a csíkszentimrei iskola épületére vonatkozó iratokat.*

⁴⁰ ERKSL, IV/4-b, 405. d., 720/1933: *Főtisztelendő Erdélyi Püspöki Főhatóságnak.*

⁴¹ ERKSL, IV/4-b, 405. d., 875/ 1933: *Püspök úr megküldi a csíkszentimrei iskola épületre vonatkozó iratokat.*

A történet folytatásaként – a következő lépés az volt, hogy a nunciatúrához adtak be egy beadványt, amelyben a konkordátum XV. szakasza alapján⁴² kérték az intervenciót az iskolaépület megtartása végett.⁴³ Sajnos e lépéssel sem tudtak a helyzeten javítani, viszont az ügy csak húzódott.

A semmitőszéktől nem jött válasz, mivel feltehetőleg nem volt megfelelőképpen felterjesztve, ezért – bár az igazgatótanács nem ajánlotta az egyházközségnek, hogy a semmitőszékhez forduljon – újabb fellebbezést adtak be Kovács Balázs plébános és társai.⁴⁴ Gyárfás Elemér szenátor nagy felháborodással fogadta a hírt, mivel érthetetlen volt számára, hogy az egyházközség jobban bízik a semmitőszékben, mint a megyei állandó választmányban, melynek 5 tagja között foglalt helyett dr. Ábrahám József, dr. Kovács Károly és Adorján Imre, akik azt tehettek, amit akartak, ha tényleg akartak és mertek volna.⁴⁵

Továbbá arra a következtetésre jutott Gyárfás szenátor, hogy Ábrahám József ügyvédi kamarai elnök, nem ismeri a semmitőszékhez benyújtandó fellebbezések külsőségeit, mivel az nem a semmitőszékről szóló törvény 30. és 36. §§-ainak („A recurs első részében pontokban legyenek felsorolva a semmiségi okok a megsértett törvényszakasz vagy jogelv megjelölése és a jogsérelem rövid jelzésével. Az indokolási rész pedig ugyanezen pontok alatt tartalmazza tételenként az egyes felpanaszolt jogsérelmek kifejtését.”) megfelelő módon készült, amit pedig nagyon szigorúan vettek és úgy vélte, hogy kétségtelenül nagy hátrányára volt az ügynek, mivel a semmiségi okok szabatos megjelölése helyett, előttük szokatlan, sőt egyenesen ellenszenves formában volt szövegezve a fellebbezés. Gyárfás meglátása bebizonyosodott ugyanis a benyújtott fellebbezést nem fogadták el.⁴⁶

Az 1933 szeptemberében megindított polgári per minden döntés nélkül húzódott hosszú időn keresztül, még érdemi tárgyalás sem volt. Eközben a községet kötelezte a vármegyei tanács egy 6 tantermes és igazgatói lakást is magába foglaló állami iskola

---

⁴² „A patronátusi jogok és kötelezettségek bármely természetek legyenek is, eltöröltetnek minden kárpótlás nélkül. A szent épületek, a plébániai házak tartozékaikkal együtt s a patrónus által az Egyháznak adott többi javak, a) ha a telekkönyvekben a IX. szakaszban megjelölt jogi személyekre vannak írva, akkor ezeknek a teljes tulajdonában maradnak; b) ha a patrónusok nevére vannak írva, akkor az illető plébániák használatára az egyház birtokában maradnak. Abban az esetben, ha a plébánia kánonilag és törvényesen megszűnik, a volt kegyúr, amennyiben az az Állam vagy egy állami intézmény, szabadon rendelkezik ezekkel a javakkal; ha pedig ez magánfél, a fent jelzett épületek és javak az Egyház birtokában és használatában maradnak.” KKE, II/9–10.

⁴³ ERKSL, IV/4-b, 405. d., 1191/1933: *Sürgős lépések a csíkszentimrei iskolaépület elvétele ügyében.*

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ ERKSL, IV/4-b, 405. d., 916/1933: *Világi elnök úr levelei a csíkszentimrei iskolaépület ügyében.*

⁴⁶ Uo.

építésére, amelynek elkészítése egymillió lejen felül összegbe került volna, amit a község természetesen nem tudta volna biztosítani.⁴⁷

Az egyháztanács végül is a per hosszas kimenetelére és annak magas anyagi költségére való tekintettel 1934. december 30-án tartott gyűlésében elfogadta a községi tanács ajánlatát. Eszerint a politikai község a haszonélvezetről való lemondás fejében az egyházközségnek 68.000 lejt fizet. A megegyezés szerint az összeg egy részét, 40.000 lejt 1935. július 1-én, a fennmaradó 28.000 lejt az 1936. évi költségvetési évben törleszti.⁴⁸

Így a megegyezés alapján az egyház az iskolaépületet 1935. július 1-én a községnek átadta. A felekezeti iskola céljára megvásárolt régi udvarházat lakhatóvá kellett tennie, hogy bele lehessen költözni. Az átalakításra és berendezésre szükséges összeget a politikai községtől várták annak nyomatékosan ígérete alapján, azonban az az első részlet utalását 1935. július 1-jére ígérte. Az egyházközségnek az Egyházmegyei Tanács igazgatótanácsához írt leveléből értesülünk, hogy az egyházközség a javítás és berendezés mihamarabbi elkezdéséhez, kölcsönképpen 68.000-leit kért, amelyet az igazgatótanács sajnos a legjobb akarata mellett sem tudott folyósítani.⁴⁹

A vármegyei közigazgatási hatóság, úgyszintén a *Comitetul Școlar Județean* a községi tanácsnak 1934-dec 27-én e tárgyban hozott határozatát jóváhagyták.⁵⁰

A püspöki hatóság azonban a megegyezéskor csak abban az esetben járult hozzá, és hagyta jóvá, ha a minisztérium a régi helyiségre meglévő nyilvános működési engedélyt előbb az új helyiségre is megadja. A nyilvánossági jog elnyerése érdekében a kérelmezést már 1935. január 29-én, a helybeli állami iskola igazgatósága útján, annak igen kedvező javaslatával a vármegyei *revizoraton* át az Oktatásügyi Minisztériumhoz felterjesztették.⁵¹

Mivel a felekezeti iskola nyilvánossági jogának áttelepítése elsősorban az állami iskola érdeke is volt, azt a *revizorat* is támogatta. A minisztériumból az iratokat felülvizsgálás végett megküldték Ghirca tanügyi inspektorhoz, aki a vármegyei főorvossal február 25-én az új helyiségeket felülvizsgálta. A vizsgálat eredménye kedvező volt, a beterjesztett rajz szerint tervezett helyiségeket a törvény előírásnak mindenben megfelelőnek találta, s előterjesztésében a nyilvánossági jognak az új helyiségre leendő áttelepítését javasolta. Az engedélyt csak március végére várták, mert a beterjesztett kéréseket a bukaresti Állandó

---

⁴⁷ *Domus História*, 79.

⁴⁸ *Domus História*, 79.

⁴⁹ ERKSL, IV/4-b, 410. d., 2762/1935, *Csíkszentimre*.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Uo.

Tanács (*Consiliul Permanent în București*), a márciusi gyűlésében tárgyalta. Az inspector közlése szerint az nyilvánossági jogot az iskola az új helyiségre meg is kapta.⁵²

A tanügyi felügyelőséghez érkezett nemzetnevelésügyi miniszteri rendelkezés kimondta, hogy a hitvallásos iskolák törvényesen csak annyi gyermeket írhatnak be az iskolába, ahányra működési engedélyük van. Abban az esetben, ha az engedélyben nincs létszám befoglalva, a létszámot a tantervek köbtartalma szerint kell megállapítani.⁵³ Így történt ez a csíkszentimrei felekezeti iskola esetében is. A létszám meghatározásával nem minden gyermek kerülhetett felekezeti iskolába, ezért kényszerből az állami iskolát kellett választaniuk. Hogy hogyan működött az iratkozás, arról a következőképpen számolt be Lukács Gergely bácsi, aki 1929 szeptemberében iratkozott az első osztályba: „Én [19]22-be születtem február 14-én, itt Szentimrén [19]29 szeptemberibe mentem iskolába, 1. osztályba. A román iskolába kezdtem az iskolát meg. Mert úgy volt, két iskola volt, volt a magyar iskola az felekezeti, azt az egyház rendezte. Ott meg volt szabva, 60 gyereknél többet nem vehetnek fel, a román állam nem engedte. S akkor megalakult a román iskola, oda pedig amikor a létszám bételt a magyar iskolába, a többi gyerek mind a románba szorult. Nekem nem sikerült, mer édesanyám beteg volt, ő nem tudott lemenni, hogy béírasson a magyarba, s apám az erdőre volt, mire hazajött s lement, akkorra a létszám bétölt.”⁵⁴

---

⁵² Uo.

⁵³ *Hitvallásos iskolák tanulóinak létszámát a tantervek köbtartalmához kötötték.* In: *Csiki Lapok*, LII. évf. 32. sz. (1940. június 23.), 4.

⁵⁴ A felvételt köszönöm Balló Levente, Holló Áron és Szántó Norbert diákoknak, akik az általuk Csíkszentimrén 2015. 01. 05-én készített interjút a rendelkezésemre bocsátották.

3 Összefoglaló

Összességében elmondható, hogy az egyházközség vezetői, legfőképpen Kovács Balázs plébános munkássága kiemelkedő, ugyanis többször felemelte a szavát a diszkriminatív iskolatörvények és rendeletek ellen, a hitvallásos iskola sorsát a lelken hordozta – melyet ez ügyben készített felterjesztései is jól bizonyítanak. Továbbá a hívek minden fajtájú hátrányos megkülönböztetés ellenére, kifejezetten öntudatra ébredtek és egyházhűségük erősödött, mely hozzájárult, ahhoz hogy csak a kényszerítő körülmények hatására adták át az iskola épületét az államnak.

Két kiemelkedő személyiség dr. Ábrahám József és dr. Gyárfás Elemér szenátor nagyban segítettek munkáikkal a csíkszentimrei felekezeti iskola megmaradásának ügyét. A sérelmek, amelyekkel illeték egyik a másikat a sikertelenségek közepette, (például megemlítendő a fellebbezés megírása és annak sikertelen kimenetelének oka nem annak a helytelenségében keresendő úgy gondolom, hanem csak egyszerűen azzal magyarázható, hogy a kormánykörök teljesen ellenséges irányultságúak voltak az egyház és annak intézményeivel szemben, így bármit könnyen kifogásoltak, elutasítottak vagy éppen nem adtak semmilyen választ).

A sok munka azonban nem sokat segített az ügy előrehaladása tekintetében, csak hozzájárult ahhoz, hogy időt nyerjenek. Jogorvoslatként az egyházközség elsőként fellebbezést nyújtott be a *Comitetul Local de Revizuire*-hoz, melynek válasza nem volt túl kecsegtető, ugyanis felszólították az egyházközséget, hogy adják át az iskola épületét állami célra. Ennek következtében megtámadták a sérelmes közigazgatási határozatot semmisség miatt közigazgatási bíróságon illetve a semmítőszéken. Továbbá újabb fellebbezéssel éltek, megállapítási keresetét adták be az egyházközség jogának bírói megállapítása végett. Illetve az utolsó lépésként – várták a közigazgatási határozat végrehajtását, és amikor birtokbaadást kérték perrel, közigazgatási úton a község jogi alapon védekezett. Hosszas nyomás következtében az iskolát az egyházközségnek át kellett adnia a politikai közösség javára, ugyanis mivel telekkönyvileg a patrónus politikai közösség az építéskor nem jegyeztette be egyházi telekkönyvi tulajdonba, az állam ezt a kiskaput kihasználva kényszerítette ki az államosítását.

Az egyházi iskolák a két világháború között oktatói-nevelői tevékenységükkel nem az ügynevezett elitképzést szolgálták, mert rendszerüknek nem a tudós, zseniképzés, hanem a

derék munkás középosztály kialakítása volt a célja, de a felekezeti iskolákból kikerült ifjak az ország minden részében keresett munkaerőként, jellemes emberek lettek.⁵⁵

Egyházi szempontból különösen nagy értéknek bizonyult a Státus, ugyanis ha voltak is aggodalmai a világi híveknek az egyház-igazgatási kérdésekben való bevonása miatt, az erdélyi Státus húszadik századi küzdelme szép példája lett a hierarchikus egyház és a lelkes világi hívek önzetlen összefogásának és termékeny együttműködésének.⁵⁶

---

⁵⁵ Vö. MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*, 31.

⁵⁶ Vö. uo. , 49.

4 Irodalomjegyzék

Levéltári források

1. Csíkszentimrei Római Katolikus Plébánia Levéltára.
2. Erdélyi Római Katolikus Státus Levéltár.

Egyéb források

1. *Az erdélyi római katolikus status 1897. november 25. napján Kolozsvártt tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve.* Kolozsvárt: Nyomatott Gombos F. Lyceum-könyvnyomdájában 1898.
2. Csíki Lapok: 1899–1944.
3. Institutul Național de Statistică: *Populația României pe localități (după domiciliu) la 1 iulie 2016.* România 2016. In:
http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/populatia_romaniei_dupa_domiciliu_la_1_iul_2016_0.pdf. Letöltve 2017.04.21.
4. Monitorul Oficial 126/1929. június 12, 4479–4486. Magyar fordításban kiadva in:
I. Kultusztörvény. II. Konkordátum és Római egyezmény. III. Egyházmegyei Tanács ügyviteli szabályzata, (a továbbiakban KKE/I; II; III). Cluj: Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.–T.
5. Recensământul populației și al locuințelor 2011: Populația stabilă după religie pe județ, municipii, orașe și comune. In:
<http://www.rpl2011.djsct.ro/inceput.php?cod=8&codj=19>. Letöltve 2017.04.21.

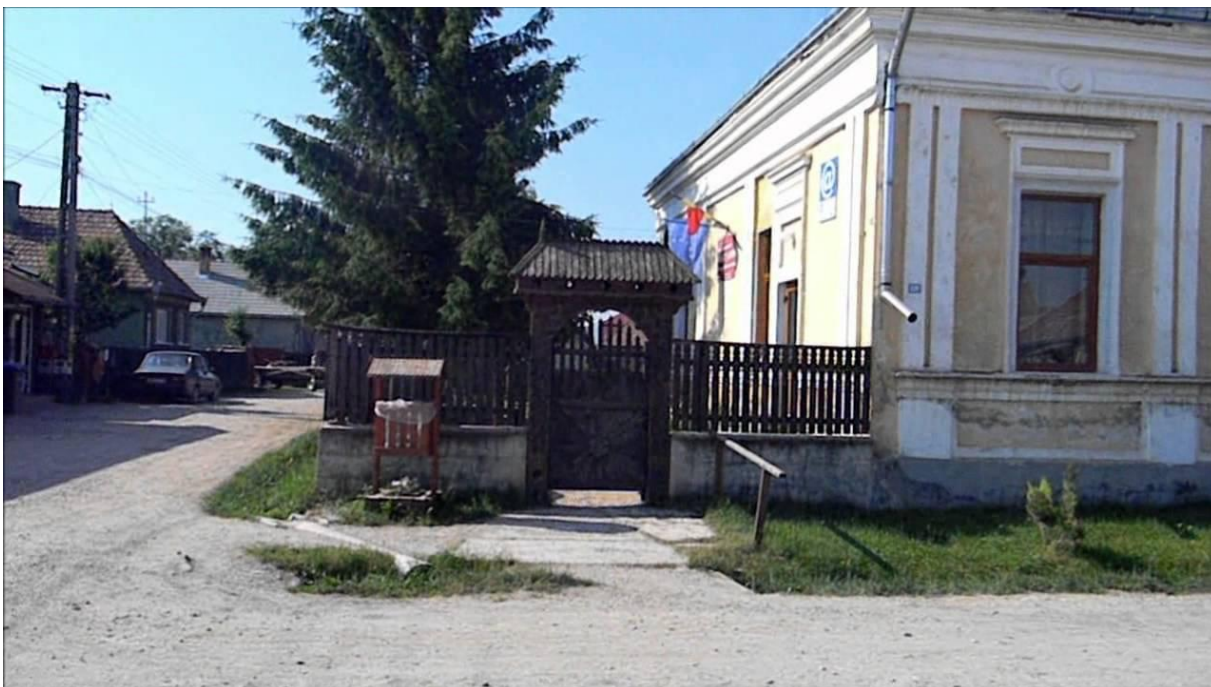
Kézikönyvek, tanulmánykötetek:

1. ANDRÁS É és mtsai: *Csíkszentimre öröksége*, Csíkszentimre, 2011.
2. FŰZI Enikő: Az Erdélyi Római Katolikus Státus kézdivásárhelyi főgimnáziumának története Szócs Mihály igazgatósága alatt (1933–1948). In: HOLLÓ László (szerk.):

- Katolikus Autonómia. Fejezetek az Erdélyi Római Katolikus Státus történetéből,*
Csíkszereda 2007.
3. GYÖRFFY Iván: *Népiskolai olvasó- és tankönyv a magyar kath. elemi és népiskolák harmadik és negyedik osztálya számára.* Pesten: Heckenast, 1871.
  4. HOLLÓ László: *A világiak által „vezetett” egyházmegye. Az Erdélyi Római Katolikus Státus társadalmi jelentősége,* I. kötet. Kolozsvári Egyetemi Kiadó 2009.
  5. LÉSTYÁN Ferenc: *A hitvallásos iskolák küzdelme a két világháború között 1920–1940.* Kolozsvár 2000.
  6. MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században,* Csíkszereda, 2014.
  7. PORTIK Erzsébet-Edit: *Erdélyi magyar kisebbségi sorskérdések a két világháború között.* In: *Iskolakultúra* 2012/9.
  8. SEPSISZÉKI Nagy Balázs, *Székelyföld falvai a huszadik század végén.* Nap Kiadó, 2000.

5 Függelék

1. Csíkszentimrei iskolaépület.

2. Csíkszentimrei iskolaépület.

